

דף שבועי

בס"ד

פרשות אחרי מות קדושים, תשפ"ג, מספר 1517

כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא

מיכאל קנובסקי

למה התנגדה התורה בתוקף לאכילת דם? למה מותר לאכול שומן, שריר או איברים פנימיים, אבל לא דם? הרמב"ם בספרו "מורה נבוכים" (חלק ג' פרק מ"ו) מסביר שאכילת הדם קשורה לפולחן עבודה זרה והתחברות לשדים. הוא מביא דוגמה משבט הצאבה, שכאשר היו שוחטים בהמה היו אוספים את הדם בכלי ויושבים לאכול סביב הדם. לפי אמונתם, השדים, שמאכלם דם, יכלו כך להשתתף יחד איתם באכילה, לומר להם עתידות ולעזור לבני השבט. לכן התורה ציוותה בקשר לדם: "על הארץ תשפכנו פמים" (דב' יב:כד). לפי הרמב"ם, המדבר, שבו חנו בני ישראל, היה מקום שהשדים מצויים שם, וכנראה שגם פולחן השדים היה נפוץ שם. משום כך ציוותה התורה את בני ישראל במדבר, להביא למשכן כל בהמה לפני שחיתתה, לזרוק את הדם על המזבח ואת השאר לשפוך על הקרקע. כמו שכתוב: "למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם אשר הם זבחים על פני השדה והביאם לה" (וי' יז:ה). "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זנים אחריהם" (שם:ז).

הרמב"ן חולק על הרמב"ם ואומר, שהתורה מציינת במפורש את הסיבה לאיסור אכילת דם: "כי נפש הבשר בדם הוא" (וי' יז:יא), וגם בספר דברים נאמר: "רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש" (יב:כג). הרמב"ן מסביר שהקב"ה התיר לאדם לאכול בשר רק אחרי שהביא קורבנות לה'. נוח הבין שנפש הבהמה שייכת לה', ובחמלת ה' עלינו אפשר לנו לכפר על נפשותינו בהקרבת נפש בהמה. לכן הותר בשר הבהמה לאכילה, אבל נפשה, שהיא הדם, שייכת לה'. הדם נזרק על המזבח ויש איסור מוחלט באכילתו. הרמב"ן מסביר בכך גם את הסיבה למצוות כיסוי הדם שחלה רק על חיות ועופות ולא על בהמות, משום שאת רוב הבהמות הביאו בני ישראל כקורבנות לה', ודמם נזרק על המזבח. רש"י הירש מפרש למה הדם הוא הנפש, ואומר:

כי הדם זורם בכל חלקי הגוף. באמצעות שולטת הנפש בעצבים ובשרירים. היא בעלת

מייד לאחר עבודת הכוהן הגדול ביום הכיפורים כתוב: איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה. ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' לפני משכן ה' דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת האיש ההוא מקרב עמו (וי' יז:ג-ד).

לאחר איסור השחיטה מחוץ למחנה, מובאים הפסוקים:

ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יאכל כל דם ונתתי פני בנפש האכלת את הדם והכרתי אתה מקרב עמה. כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתי לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר. על כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם והגר הגר בתוכם לא יאכל דם. ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר. כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא כל אכליו יכרת (וי' יז:י-יד).

המילה "דם" מופיעה 11 פעמים; פעמיים בקשר לשחיטת חוץ ותשע פעמים בפסוקים על איסור אכילת דם. התורה מדגישה בעליל את סלידתה מאכילת דם. לי אין שום יצר הרע לאכילת דם, אבל בחיפוש קל בגוגל הופתעתי לראות שיש עמים רבים, ולא רק במזרח הרחוק, שמשתמשים בדם למאכלים מסורתיים, בנקניקיות, במרקים, רטבים ועוד.¹ למאכלים מסורתיים ישנה היסטוריה ארוכה, וסביר להניח שגם בימי המקרא השתמשו עמי הסביבה בדם במאכלים שלהם.

* ד"ר מיכאל קנובסקי עורך מדעי ובוגר הכולל והמחלקה לביולוגיה באוניברסיטת בר-אילן.

1

https://en.wikipedia.org/wiki/Blood_as_food#:~:text=Blood%20soups%20and%20stews%2C%20which,puddings%2C%20such%20as%20ti%E1%BA%Bf%20canh

2 התורה אוסרת על אכילת דם בשלושה מקומות שונים בספר ויקרא ופעם נוספת בספר דברים.

את ה' בצורה כה מוחשית, שחז"ל אומרים שיכלו להצביע עליו ולומר: "זֶה אֱלֹהֵי וְאֵנֹהוּ" (שמ' טו:ב). הם ראו את כבוד ה' במעמד הר סיני ויום יום על המשכן. התגלות יום יומית כזו מקהה את החושים עד כדי כך, שהפסוק מתאר את התנהגות בני ישראל בזמן מתן תורה: "וַיַּחֲזוּ אֶת הָאֵל־לֵהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ" (שמ' כד:יא). רש"י מפרש: "היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתייה, כך מדרש תנחומא".

אולי כדי להוציא מליבם את ההרגשה שהמפגש עם א-להים הוא שווה ערך למפגש שבין בעל ואישה הנשואים עשרות שנים, שזה דבר של מה בכך, יצר ה' סתירות בתוך עבודת ה' במשכן. הוא ביקש להדגיש בתודעת בני ישראל: "וְאֵל מִי תִדְמִינִי וְאִשׁוּהָ יֹאמֶר קְדוֹשׁ" (יש' מ:כה). במקום הקדוש ביותר אציב כרובים בדמות עגל, ודווקא שם: "וַיִּדְבַּרְתִּי אֲתָךְ מֵעַל הַכְּפֹרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמ' כה:כב). אסור לכם להקריב לשום ישות חוץ ממני, אבל ביום הכיפורים תקריבו בשמי שער לעזאזל. לא מבינים? טוב ויפה! ישנם ציוויים שבני אנוש אינם אמורים להבין, כי ההבנה שלהם מוגבלת.

אולי גם בנושא הקורבנות הייתה אי הבנה בקשר למהותם. בעולם האילי בני אדם פייסו את אלוהיהם והאכילו אותם בעולותיהם ובזבוחיהם. לפי חלק מהדעות, בהיות ישראל במדבר נאסר עליהם בשר תאוה, וכדי לאכול בשר בהמה הם היו צריכים להביא קורבן שלמים. כידוע, חלק מהבשר והשומן הולך למזבח (לה'), חלק ניתן לכוהנים וחלק נאכל על ידי הבעלים. כולם שמחים, כולם שווים, איזו אוטופיה. לכן, כאן בפרשתנו, ה' מצווה וחוזר ומצווה את בני ישראל: אתם יכולים לאכול את הבשר ואת השומן, אבל הדם שהוא הנפש שייך רק לי, כמו שנפשותיכם שייכות לי. איסור אכילת הדם מסמל את ההבדל שבין האדם הגשמי לא-ל הרוחני. הפיכת קרבת א-להים לחוויה שגרתית עלולה להסתיים באסון. דוד המלך ביקש "שִׁבְתִּי בְּבַיִת ה' כֹּל יְמֵי חַיִּי" (תה' כז:ד), אבל יחד עם זאת ביקש "וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָל" (שם), שירגיש כל פעם מחדש את ההתרגשות וההתפעלות כמו בביקורו הראשון.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ההרגשה, ההכרה והרצון. לכן הדם, יותר מכל דבר אחר בגוף, הוא נפשו של היצור החי.

אברבנאל שואל על מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן שהבאנו. שניהם מסתמכים על פסוקים מפורשים מאותה פרשה; גם "לא יזבחו לשעירים", קרי לשדים, וגם "הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ" (דב' יב:כג) כתובים במפורש, וברור שגם הרמב"ם וגם הרמב"ן הכירו היטב את הפסוקים האלו.

אברבנאל מציע לחלק את איסורי הדם לשניים. איסור אחד כולל שחיטת בהמות מחוץ למשכן ומצוות כיסוי הדם. כאן הרמב"ם צודק בטעמו שאיסור זה בא להרחיק את בני ישראל מעבודת השדים על ידי שחיטת הבהמות במשכן, וזריקת הדם על המזבח. האיסור השני הוא אכילת דם וכאן הרמב"ן צודק שאיסור זה ניתן בגלל שהדם הוא הנפש, והנפשות שייכות לה' ולא לאדם.

כדרכו בקודש, אברבנאל מביא עוד כמה סיבות לאיסור אכילת דם, ואביא רק אחת מהן. אברבנאל מסתמך גם הוא על הפסוק "כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ" (דב' יב:כג), ומדמה את איסור אכילת הדם לאיסור 'איבר מן החי'. דם הבהמה, כמו שהסברנו, הוא הנפש, החלק הא-לוהי של הבהמה שלא מת כמו הבשר. לכן מי שאוכל מהדם אוכל כביכול חלק חי של הבהמה ועובר על איסור אכילת 'איבר מן החי'.

עדיין יש לתמוה מדוע התורה מדגישה שוב ושוב את הציווי על איסור אכילת דם, אפילו יותר מהאיסור 'לא תרצח'. אנסה להציע הסבר.

תיאור עבודת הכוהן הגדול במשכן ביום הכיפורים בפרשתנו הוא אחרון הפרשיות העוסקות בהרחבה במשכן. המשכן מראה את הקשר ההדוק בין ה' לבני ישראל: "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֹתַי בְּתוֹכְכֶם" (שמ' כה:ח). ישנם דברים רבים ומוזרים הקשורים במשכן ובעבודתו. לדוגמה, ה' ציווה את בני ישראל בהר סיני: "לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל וְכָל תְּמוּנָה" (שמ' כג:ג). בני ישראל חטאו בכך שעשו להם עגל – פסל, ונענשו קשות. ואז, למרבה הפלא נצטוו בני ישראל לעשות שני כרובים ולשים אותם במשכן במקום הקדוש ביותר; על ארון העדות בקודש הקודשים. גם על הפרוכת היו ציווי כרובים. האירוניה מודגשת אף יותר בספר יחזקאל, המתאר את הכרובים בדמות עגל או שור. עגל זהב אסור אבל כרובי עגל מצווה!?

דוגמה נוספת כתובה בפרשתנו: "וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זְבַחֵיהֶם לְשַׁעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם" (וי' יז:ז), אבל ביום הקדוש ביותר, ביום הכיפורים, ציוותה התורה להקריב שער אחד לה' ושער אחד לעזאזל. המשכן עצמו כולו פלא; הרי הנביא ישעיהו אומר על הקב"ה: "הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי וְהָאָרֶץ הַדָּם רִגְלֵי אֵי זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנֶנּוּ לִי וְאֵי זֶה מְקוֹם מְנוּחָתִי?" (סו:א). איך, אם כן, יכול המשכן "להכיל" את הקב"ה?

כאלפיים שנה הא-ל מסתתר בשפיר חביון. כבר זמן רב אנחנו מאמינים בא-לוהים אבסטרקטי, שאין לו גוף ואין לו דמות הגוף. לעומת זאת, יוצאי מצרים ראו